

УДК [025.7/.9:025.17]:004.738.5](438) “20”
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/his.2023.55.13434>

“ВРЯТУВАТИ ВІД ЗАБУТТЯ”, АБО СУЧАСНІ МЕТОДИ ОХОРОНИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ У ПОЛЬЩІ

Галіна РУСІНСЬКА-ГЕРТИХ

Вроцлавський університет,
Інститут наукової інформації та бібліотекознавства
пл. Університетська, 9/13, Вроцлав, 50-137, Польща,
e-mail: halina.rusinska-giertych@uwr.edu.pl
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1052-6773>

У статті розглядаються сучасні методи захисту та збереження бібліотечних колекцій у Польщі. Вона зосереджена на діяльності зі збереження, реставрації та профілактики, метою якої є збереження інтелектуальної спадщини, зафіксованої на папері, а також запис її страхових копій за допомогою різних пристроїв зберігання даних. Сучасні технології дозволяють не лише легко робити копії різних записів, але й створювати бібліографічні бази даних та робити бібліотечні каталоги доступними в Інтернеті, мікрофільмувати та оцифровувати колекції, створювати цифрові бібліотеки й таким чином захищати ресурси, робити їх доступними та популяризувати. Зменшення ризиків, що виникають внаслідок використання національної спадщини, разом зі швидким доступом до неї громадськості, є показником рівня цивілізації конкретного суспільства. У статті показано, як Польща впоралася з цим.

Ключові слова: бібліотечні фонди, охорона культурної спадщини, мікрофільми, оцифрування, цифрові бібліотеки.

Охорона і збереження національної спадщини – це обов’язок кожної спільноти, яка повинна розумно їх використовувати й зберігати та фіксувати таким чином, щоб вони слугували прийдешнім поколінням. Культурні блага, з огляду на їхню історичну, наукову чи мистецьку цінність, є національним надбанням, яке свідчить про коріння певної громади, її інтелектуальний розвиток й ідентичність, і їх повинні оберігати як призначені для цього установи, так і кожен громадянин¹.

¹ Bronisław Zyska, *Ochrona zbiorów bibliotecznych przed zniszczeniem*, 4 t. (Katowice: Uniwersytet Śląski, 1991–1998); Barbara Drewniewska-Idziak, red., *Ratujemy nasze dziedzictwo* (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999) (*Notes Konserwatorski* 3); Edward P. Adcock, oprac., *Ochrona i przechowywanie zbiorów: zalecenia IFLA w kwestii opieki i obchodzenia się z materiałami bibliotecznymi* (Wrocław: Biblioteka Uniwersytecka, 1999); Krzysztof Sałaciński, red., *Ochrona narodowego zasobu bibliotecznego: materiały i dokumenty ze szkolenia dyrektorów bibliotek, których zbiory w całości lub w części tworzą Narodowy Zasób biblioteczny Kraków, kwiecień 2001 r.* (Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2001); та ін.

Під поняттям охорони національної спадщини маємо на увазі такі заходи, як її захист від знищення, пошкодження, руйнування, зникнення, вивезення за кордон; створення умов для тривалого зберігання, реєстрація та облік культурних цінностей, опрацювання наукової документації, консервація, реставрація та відбудова. В Польщі всім очевидно, наскільки важливі ці питання. Беручи до уваги історію нашої країни, ми знаємо, які нищення і втрати можуть принести війни, пожежі, грабунки, зміни кордонів та стихійні лиха, а також вандалізм, неповага, погане зберігання, занедбання, брак уяви чи навмисне позбавлення нації її культурної спадщини². Болісний досвід і відчутні втрати переконують нас не лише в потребі захисту національного надбання, а й у потребі створення їхніх страхових копій та відбудови колекцій. Тут на допомогу приходять сучасні технології, які дозволяють нам не лише без суттєвих проблем відтворювати документи, а й створювати бібліографічні бази даних, розміщувати бібліотечні каталоги в Інтернеті, мікрофільмувати та оцифровувати колекції, створювати цифрові бібліотеки і таким чином захищати ресурси, водночас роблячи їх широкодоступними й популярними.

Повний та zarazом продуманий захист фондів означає їхню більшу довговічність, довший термін використання, усунення загроз, які виникають унаслідок використання, а швидкий та універсальний доступ до них є мірилом цивілізаційного розвитку окремих суспільств. Сучасні технічні можливості та свідомість бібліотекарів і музейників призводять до того, що коли нема можливості забезпечити доступ читачів до оригіналу (наприклад, через стан збереження документа або його унікальність), бібліотеки створюють копії, таким чином захищаючи документи й водночас забезпечуючи умови для поширення їхнього змісту³. У зв'язку з цим наприкінці минулого століття і в сучасну добу в Польщі стали звичними систематичні профілактичні заходи для запобігання різним пошкодженням, промоція друку на міцному папері, індивідуальна реставрація цінних об'єктів, масова консервація та заходи для забезпечення збереження вмісту фондів, які полягають у копіюванні їх на інші носії⁴. Крім того, правильно зрозуміла політика захисту колекцій повинна враховувати промоцію дослідницької роботи та документування, пошук нових методів і технологій для захисту національної спадщини, розробку програм дій зі збереження, реставрації та убезпечення, створення нормативних актів, процедур

² Щодо обсягів втрат польської національної спадщини після Другої світової війни див.: Barbara Bieńkowska, "Ochrona dziedzictwa narodowego w bibliotekach – potrzeby i możliwości," in *Ochrona narodowego zasobu bibliotecznego*, 5–6; Marian Walczak, "Ochrona pamięci o bezpowrotnie utraconych zbiorach bibliecznych w latach wojny i okupacji hitlerowskiej (1939–1945)," in *Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego*, red. Samanta Kowalska (Poznań; Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2010), 7–15 i in.

³ Ewa Stachowska-Musiał, "Polityka ochrony zbiorów we współczesnym świecie," in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, red. Barbara Drewniewska-Idziak (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999), 11–12.

⁴ Ibid.

та правових рішень для захисту колекцій, навчання фахівців з консервації, реставрації та управління цими галузями, а також дрібні, щоденні бібліотечні практики, які приносять бажані результати⁵.

З огляду на те, що Польща раніше не мала значних досягнень чи традицій у галузі охорони та збереження фондів, розвинених організаційних структур та принципів фінансування цієї сфери діяльності, необхідно було створити своєрідний національний план. У 1989 р. в Національній бібліотеці у Варшаві – провідній установі в Польщі – створили Заклад консервації бібліотечних фондів з відповідним лабораторним устаткуванням. Для роботи в ньому запросили фахівців у галузі консервації паперу, стародруків, рукописів і графіки, мікробіологи та хіміки-консерватори. Через три роки було створено відділ охорони і консервації бібліотечних фондів Національної бібліотеки, до складу якого увійшли Заклад консервації, Заклад фондів мікрофільмів, Заклад репрографії, спеціальна палітурна майстерня та відділ контролю фондів. У січні 1995 р. в національній бібліотеці відбулася важлива конференція “Порятунок і охорона фондів”, метою якої була оцінка тогочасної ситуації, усвідомлення бібліотечною спільнотою існуючих загроз та налагодження співпраці з іншими професійними групами, заангажованими у проблему охорони національної спадщини, зафіксованої на папері⁶. У конференції взяли участь представники 85 бібліотек (центральных, наукових, воєводських публічних та університетських з усієї країни), які висловили думку щодо необхідності активізувати діяльність у сфері охорони та збереження колекцій і зробити ці напрямки пріоритетними. Вони одногolosно підтримали ініціативу щодо створення Асоціації захисту бібліотечних та архівних ресурсів, метою якої є усвідомлення суспільством існуючих загроз, ініціювання співпраці в цій галузі між бібліотечною спільнотою, архівістами, науковцями й представниками культурних установ, та розробка спільної програми порятунку та захисту фондів, які перебувають під загрозою зникнення⁷. Своєю чергою, на польсько-німецькому симпозиумі “Консервація фондів у наукових бібліотеках”, організованому 1997 р., закликали до створення національного плану захисту бібліотечних колекцій та архівних фондів, а також підготували меморандум “Про потребу порятунку польської культурної спадщини у бібліотечних та архівних фондах XIX і XX ст.” та скерували його до найвищих органів державної влади. Документ, який стосувався проблем кислотності та псування збірок XIX і XX ст., надрукованих на неякісному папері, високопосадовці сприйняли схвально і підтримали, що призвело до розробки у 1998 р. “Стратегічної урядової програми збереження польської культурної спадщини в бібліотечних та архівних колекціях”. Звіт містив дані про стан збереження колекцій XIX та XX ст. у Польщі, пропозиції щодо будівництва мережі

⁵ Maria Woźniak, “Ochrona i konserwacja zbiorów w bibliotekach polskich – dotychczasowe osiągnięcia i perspektywy rozwoju,” in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 31.

⁶ Ibid., 33–34.

⁷ Ibid., 33.

дезінфекційних камер та установок для розкислення книг, започаткування дослідницьких програм, пов'язаних з цією проблематикою, оснащення реставраційних центрів пристроями для зміцнення структури крихкого паперу, розробку правових актів, що дозволяють реалізувати ці постулати, та визначення державної політики в цьому напрямку⁸.

Ще однією подією, яка підтвердила нашу переконаність у тому, що слід вжити активні заходи в напрямку захисту фондів, стала повинь, яка спіткала Польщу 1997 р. Цей досвід призвів до створення Загальнопольської ради з порятунку бібліотечних фондів після повені, яка патрунувала дії щодо захисту фондів, пошкоджених унаслідок цього стихійного лиха, докладала зусиль щодо створення нових консерваторських майстерень, які би рятували національну спадщину в разі стихійних лих, та забезпечення існуючих майстерень відповідним обладнанням і технічними засобами. Усвідомлення різних загроз призвело до того, що тепер під час будівництва нових бібліотечних будівель реставраційно-лабораторні приміщення враховуються вже на етапах проектування. Так було, наприклад, в Університетській бібліотеці у Варшаві, Сілезькій бібліотеці в Катовіце, Поморській книгозбірні у Щецині чи розбудованому корпусі Ягеллонської бібліотеки у Кракові⁹. Також укладено низку програм, інструкцій і процедур¹⁰, які мають на меті порятунок бібліотечних фондів у випадку катастроф, стихійних лих і збройних конфліктів, як у загальному масштабі, так і для окремих установ; планів щодо розміщення колекцій для зовнішніх виставок¹¹, умов їх зберігання¹², а також організовано багато тренінгів¹³, нарад¹⁴, семінарів¹⁵, завдяки яким працівники

⁸ Woźniak, "Ochrona i konserwacja zbiorów," 35–36.

⁹ Ibid., 36.

¹⁰ Hanp.: "Program konserwacji uratowanych po powodzi zbiorów bibliotecznych," in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 97–108; Mirosława Wojtczak, "Uwagi konserwatorskie wynikające ze zniszczeń zbiorów bibliotecznych po powodzi 1997 roku," in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 109–115; Sylwia Błaszczuk, "Instrukcja postępowania ze zbiorami bibliotecznymi przed i po katastrofie na podstawie doświadczeń bibliotek," in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 116–132; Halina Rosa, "Toruńskie Stowarzyszenie dla Ratowania Książek i Archiwaliów po Powodzi – zakres i plan działania," in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 133–135; Krzysztof Sałaciński, "Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń (katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktu zbrojnego)," in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 136–149.

¹¹ Agnieszka Kościelniak-Osiak, "Wybrane zagadnienia ochrony i bezpieczeństwa zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie udostępnianych na wystawy zewnętrzne," in *Ochrona zbiorów bibliotecznych*, pod red. Ryszarda Nowickiego, Joanny Gomoliszek, Katarzyny Wodniak (Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2016), 125–136.

¹² Donata Rams, "Aktualne tendencje ochrony zbiorów bibliotecznych i archiwalnych oraz zapobieganie zagrożeniom w zbiorach," in *Aktualne tendencje ochrony zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Materiały z ogólnopolskich warsztatów konserwatorskich, Warszawa 13–14 czerwca 2002 r.*, red. Barbara Drewniewska-Idziak (Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2002), 42–59.

¹³ Halina Rosa, "Szkolenie konserwatorów w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu," in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 194–197.

¹⁴ Maria Woźniak, "Narada konserwatorska dotycząca programu ratowania zbiorów bibliotecznych po powodzi w 1997 roku (Warszawa 7 maja 1998 r.)," in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 209–213; Marian Skomro, "O ochronie i konserwacji zbiorów w Gdańsku (Gdańsk – Toruń, 14–15 września 1998 r.)," in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 214–217.

бібліотек знають, як застосовувати профілактичні та захисні заходи¹⁶, як проводити рятувальні акції, як відновлювати пошкоджені колекції та нарешті, як повертати їх до початкового стану. Варто також наголосити на тому, що було усвідомлено потребу розпочати широку освітню кампанію в галузі захисту та консервації фондів, спрямовану на вишкіл фахових реставраторів, готових до роботи в установах, які зберігають твори мистецтва та інші культурні цінності, наприклад, бібліотечні колекції, знайомих із сучасними методами консервації та всіма пов'язаними з ними процедурами. Було переглянуто навчальні програми на факультетах консервації та реставрації творів мистецтва¹⁷ та програми бібліотекознавчих студій¹⁸, закликало активізувати зусилля для навчання студентів поводженню з бібліотечними фондами, щоб вони могли якомога довше служити читачам, а також для стимулювання майбутніх працівників установ культури ефективніше співпрацювати з реставраторами, тому що лише таким чином фондам можна забезпечити належний захист. Було наголошено, що під час підготовки бібліотекаря до професії неможливо дати йому фах бібліотекаря-консерватора за кілька чи навіть кількадесят годин занять, а необхідно зробити так, щоби “бібліотекознавець, що виходить зі стін університету з дипломом магістра, був фахівцем, для якого проблеми захисту фондів не були б непроникною темрявою”¹⁹.

Наступним етапом у забезпеченні якнайдовшого та якнайнадійнішого збереження національної спадщини є фіксація змісту та зображень шляхом перенесення на інші носії (мікрофільми, компакт-диски, репринти, макети, факсиміле, цифрові репродукції). На користь цієї дії свідчать, зокрема, обмеження руйнування матеріалів, звільнення місця на полицях, збільшення доступності колекцій шляхом множення певного предмета та дублювання документів з міркувань безпеки (на випадок крадіжки, пошкодження чи знищення оригіналу)²⁰. Одним із засадничих процесів конвертації, окрім фотокопіювання та оцифрування, є мікрофільмування, тобто створення вторинного документа з фотографічно зменшеним зображенням, на основі

¹⁵ Jan Wołosz, “Międzynarodowe warsztaty «Ochrona dóbr kultury w razie zagrożeń ze szczególnym uwzględnieniem powodzi» (Warszawa – Wrocław, 15–17 października 1998 r.),” in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 218–223.

¹⁶ Ewa Stachowska-Musiał, red., *Działania profilaktyczne w bibliotece. Wskazówki metodyczne* (Warszawa: Wydawnictwo SBP, 1998).

¹⁷ Marzenna Ciechańska, “Program nauczania w Katedrze Konserwacji i Restauracji Starych Druków i grafiki Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie,” in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 187–193.

¹⁸ Ewa Stachowska-Musiał, “Kształcenie bibliotekarzy na poziomie średnim w zakresie ochrony i konserwacji zbiorów,” in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 198–203; Mikołaj Ochmański, “Nauczanie w zakresie konserwacji i profilaktyki zbiorów bibliotecznych w programach studiów bibliotekoznawczych,” in *Ratujemy nasze dziedzictwo*, 204–208.

¹⁹ Ibid., 207.

²⁰ Danuta Wańka, “Mikrofilmowanie jako forma zabezpieczania archiwaliów i zbiorów bibliotecznych. Wady i zalety na tle nowoczesnych technologii cyfrowe,” in *Wybrane aspekty ochrony*, 240.

якого створюють і надають користувачам позитивні копії. Цю техніку використовували в Польщі ще в міжвоєнний період²¹, але більшого розповсюдження вона набула, зокрема, 1962 р., під час акції злиття польської преси, коли на мікрофільмах зосереджували всі можливі комплекти часописів, які через руйнування кислотного паперу чи з інших випадкових причин не збереглися повністю в жодній бібліотеці, її використовують і надалі, тому що це оптимальний, довговічний і безпечний спосіб збереження документів. Наприклад, Державний архів у Катовіце використовує мікрофільми, виготовлені 60 років тому, і їх досі можна успішно читати і відтворювати за допомогою того самого обладнання²².

Мікрофільми, безперечно, мають свої переваги (легкий і дешевий спосіб копіювання та розповсюдження, відносно велика стійкість матеріалу та легкість відчитування, їх можна сканувати, оцифровувати, зберігання не займає багато місця, вони стійкі до сильних магнітних та електричних полів), але мають і недоліки (вони потребують пристроїв для читання та ручних маніпуляцій, на них з'являються численні подряпини, наступні копії мають дедалі нижчу роздільну здатність, роздруківки гіршої якості, а обладнання, яке використовують для їх відтворення, потребує обслуговування та запасних частин). В епоху швидкого розвитку електронного зберігання даних від мікрофільмів відмовляються на користь компакт-дисків або оцифрування, але і теоретики, і практики бібліотечної справи вважають, що збереження колекцій лише за допомогою цифрових копій було б помилкою. На думку Данути Ваньки, мікрофільми, з огляду на значно більшу зносостійкість, "були й залишаються засадничим форматом, який використовують для забезпечення збереженості оригіналів паперових документів. Вони досі виконують зберігальну функцію, а завдяки сканерам мікрофільмів стали проміжним носієм між паперовими та електронними документами. Оскільки документи, архівовані на мікрофільмах, завжди можна перевести в цифровий формат, співіснування мікроформ та цифрових документів сприяє вирішенню багатьох проблем управління фондами, водночас забезпечуючи їм ефективний захист"²³. Тому доцільно застосувати диверсифікацію та зберігати досягнення людства на різних носіях та в різних форматах, а користувачам пропонувати улюблені ними електронні документи, що дають можливість швидше поширювати інформацію.

Цьому сприяє оцифрування – набір заходів (сканування, збереження файлів у пам'яті комп'ютера, індексування та запис метаданих), метою яких є створення або копіювання твору за допомогою цифрових технологій. Це дозволяє зберегти зміст і зображення документа, навіть якщо його буде втрачено

²¹ Barbara Drewniewska-Idziak, "Program ogólnopolskiej akcji mikrofilmowania zbiorów bibliotecznych z XIX/XX wieku za podziałem na regiony," in *Ochrona narodowego zasobu bibliotecznego*, 66.

²² Wańka, "Mikrofilmowanie jako forma zabezpieczenia," 242–243..

²³ Ibid., 248.

або знищено в майбутньому²⁴. Завдяки цьому методу оригінали документів можна зберегти, водночас забезпечивши їм доступ офлайн або онлайн для широкого вжитку. Таким чином, навіть унікальні документи можна удоступнити в Мережі без обмежень. “Цифровий перелом і бібліотечній справі, – пише Ева Стаховська-Мусял, – став незаперечним фактом. Це передбачає нову організацію бібліотечних колекцій, яка полягає у зміні способу їхнього збирання, зберігання та удоступнення. Ця остання функція набуває абсолютно нової якості. Завдяки ній бібліотека не лише уможливлює загальний доступ до власних фондів, а й розширює свою діяльність у неймовірних дотепер масштабах, пропонуючи віддалений доступ до електронних документів, якими вона не володіє”²⁵.

Цифрові репродукції документів готують з таких причин: для захисту (на випадок знищення оригіналу), збереження фондів (шляхом надання дубліката замість оригіналу, на випадок надмірного використання, знищення, крадіжки та будь-якого несприятливого впливу зовнішнього середовища), а також для додаткових цілей підтримки опрацювання документів, наприклад, доповнення опису оригіналу на підставі цифрової копії (у випадку дефектів оригіналу); для покращення доступності документів – надання доступу до документів, які раніше не видавалися користувачам, або надання об’єктів багатьом користувачам одночасно; для популяризації знань через доступ до цифрових колекцій (уможливлення використання документів в освітніх проектах); для підтримки науково-дослідницької роботи (уможливлення швидкого, широкого та зручного доступу до джерельних матеріалів і наукових публікацій); для промоції бібліотечних колекцій (підвищення обізнаності про існування цінної колекції або пам’яток культури); для промоції установ (підвищення обізнаності про існування певної установи, її гарний імідж, відкритість до потреб користувачів, відкритість до змін, представлення установи як такої, що заслуговує на дофінансування)²⁶.

Хоча оцифрування є швидшим і дешевшим способом захисту документів, ніж мікрофільмування, і для цього докладаються всі людські, матеріальні та фінансові зусилля, оцифрування всіх бібліотечних чи архівних документів є складним і неможливим. Тому відбираються фрагменти колекції, які підходять для першочергового цифрового опрацювання з огляду на свою унікальність, цінність чи значущість, тобто ті, що є важливими для країни, нації, регіону чи місцевої громади; документи в поганому стані збереження (які перебувають під загрозою повного знищення, псуються з плином часу, неправильно зберігаються, інтенсивно використовуються); унікальні документи, що залишилися в одному або кількох примірниках (переважно рукописи, стародруки

²⁴ Ewa Stachowska-Musiał, “Digitalizacja a ochrona zbiorów,” in *Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji pt. “Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych”*. Warszawa 3–4 czerwca 2005 r., red. Elżbieta Stefańczyk (Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2006), 66–78.

²⁵ Ibid., 78.

²⁶ Dariusz Paradowski, oprac. i red., *Digitalizacja piśmiennictwa* (Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2010), 26–34.

регіональні, архівні та інші раритети); фонди, що мають значну освітню та наукову цінність; фонди, корисні для широкого кола непрофесійних користувачів; та фонди, що потребують консолідації розпорошених або втрачених²⁷, наприклад, унаслідок територіальних змін після Другої світової війни, бібліотечних збірок, значна частина яких зараз перебуває за межами країни²⁸.

Використання нових технологій протягом досить короткого часу призвело до створення різних типів бібліографічних баз даних, інформаційних онлайн-сервісів та, зрештою, цифрових бібліотек, які не лише пропонують власні колекції, а й надають доступ до ресурсів інших установ²⁹. Електронна метаморфоза бібліотек дає сьогодні читачам можливість долати бар'єри та взаємодіяти з колекціями незалежно від місця й часу, включно з тими, які досі були для них недоступні. Створюючи цифрові бібліотеки, ми даємо суспільству можливість доступу до його власної культури³⁰. У Польщі налічується близько 150 цифрових бібліотек, репозитаріїв, архівів і музеїв³¹, і це досить великий комплекс установ, які пропонують документи в цифровому форматі, залишається лише зробити їх зручними для користувачів та популяризувати їх настільки, щоб їхнє використання стало масовим.

Розміщення людського доробку у віртуальних бібліотеках, окрім багатьох переваг, має і свої недоліки, наприклад, проблему авторських прав³², небезпеку того, що збережені нині фонди в майбутньому буде неможливо “оцифрувати”, чи зрештою зникнення електронних документів у кіберпросторі³³. З огляду на ці загрози слід міркувати про розумне перенесення, залежно від науково-технічного поступу, як на національному, так і на міжнародному рівні³⁴, тому що це спільна проблема нашої цивілізації.

Польський приклад показує, що прогрес у сфері захисту та безпеки бібліотечних колекцій залежить, перш за все, від почуття відповідальності, ініціативності та рішучості в діях працівників установ, де ці колекції

²⁷ Paradowski, *Digitalizacja piśmiennictwa*, 33.

²⁸ Ryszard Nowakowski, “Digitalizacja a zbiory utracone i rozproszone. Analiza problemu na przykładzie projektu cyfrowego scalenia zbioru prasy polskiej (1801–1939) Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, rozdzielonego po II wojnie światowej,” in *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*, pod red. Krzysztofa Migonia i Marty Skalskiej-Zlat (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009), 343–359.

²⁹ Dorota Matysiak, “Digitalizacja jako proces zabezpieczania i udostępniania zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu,” in *Wybrane aspekty ochrony*, 255.

³⁰ Anna Polańska, “Digitalizacja jako element ochrony zbiorów na przykładzie zasobów Biblioteki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku,” in *Ochrona zbiorów bibliotecznych*, 182.

³¹ Детальний перелік див.: “Biblioteki cyfrowe w Polsce,” *Lustro Biblioteki*, дата звернення 10 травня 2019, <http://lustrobiblioteki.pl/biblioteki-cyfrowe-polsce/>.

³² Jędrzej Leśniewski, “Cywilnoprawna ochrona materiałów bibliotecznych w dobie społeczeństwa informacyjnego,” in *Wybrane aspekty ochrony*, 169–182; Sybilla Stanisławska-Kloc, “Biblioteki cyfrowe a regulacje prawne,” in *Biblioteki cyfrowe*, red. Małgorzata Janiak, Monika Krakowska, Maria Próchnicka (Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2012), 179–232; та ін.

³³ Dariusz Grygowski, *Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece* (Warszawa: SBP, 2001), 125–129.

³⁴ Samanta Kowalska, “Biblioteczny zasób cyfrowy i jego ochrona – wybrane regulacje prawne,” in *Wybrane aspekty ochrony*, 192.

зберігаються. Лише коли в бібліотечному середовищі зростає усвідомленість необхідності активних дій щодо захисту колекцій і на цьому належно наголошили – шляхом звернення уваги влади нашої країни та суспільства на загрозу втрати частини інтелектуальної спадщини, зафіксованої на папері, – лише тоді цими проблемами зацікавилися дослідницькі центри й налагодилася ширша співпраця зі світом науки і техніки, особливо з представниками таких дисциплін, як хімія чи мікробіологія³⁵. Лише чуйність, відповідні знання тих, хто безпосередньо опікується культурними цінностями, та насамперед відповідальність за довірені їм колекції можуть забезпечити прийдешнім поколінням доступ до національної спадщини.

Переклад з польської Ігоря ПЕТРІЯ

REFERENCES

- Adcock, Edward P., comp. *Ochrona i przechowywanie zbiorów: zalecenia IFLA w kwestii opieki i obchodzenia się z materiałami bibliotecznymi*. Wrocław: Biblioteka Uniwersytecka, 1999.
- “Biblioteki cyfrowe w Polsce.” *Lustro Biblioteki*. Accessed May 10, 2019. <http://lustrobiblioteki.pl/biblioteki-cyfrowe-polsce/>.
- Bieńkowska, Barbara. “Ochrona dziedzictwa narodowego w bibliotekach – potrzeby i możliwości.” In *Ochrona narodowego zasobu bibliotecznego: materiały i dokumenty ze szkolenia dyrektorów bibliotek, których zbiorów w całości lub w części tworzą Narodowy Zasób biblioteczny Kraków, kwiecień 2001 r.*, edited by Krzysztof Sałaciński, 5–14. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2001.
- Błaszczuk, Sylwia. “Instrukcja postępowania ze zbiorami bibliotecznymi przed i po katastrofie na podstawie doświadczeń bibliotek.” In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 116–132. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Ciechańska, Marzenna. “Program nauczania w Katedrze Konserwacji i Restauracji Starych Druków i grafiki Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie.” In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 187–193. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Drewniewska-Idziak, Barbara. “Program ogólnopolskiej akcji mikrofilmowania zbiorów bibliecznych z XIX/XX wieku za podziałem na regiony.” In *Ochrona narodowego zasobu bibliotecznego: materiały i dokumenty ze szkolenia dyrektorów bibliotek, których zbiorów w całości lub w części tworzą Narodowy Zasób biblioteczny Kraków, kwiecień 2001 r.*, edited by Krzysztof Sałaciński, 65–76. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2001.
- Drewniewska-Idziak, Barbara, ed. *Ratujemy nasze dziedzictwo*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Grygowski, Dariusz. *Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece*. Warszawa: SBP, 2001.
- Kościelniak-Osiak, Agnieszka. “Wybrane zagadnienia ochrony i bezpieczeństwa zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie udostępnianych na wystawy zewnętrzne.”

³⁵ Woźniak, “Ochrona i konserwacja zbiorów,” 37–38.

- In *Ochrona zbiorów bibliotecznych*, edited by Ryszard Nowicki, Joanna Gomoliszek and Katarzyna Wodniak, 125–136. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2016.
- Kowalska, Samanta. "Biblioteczny zasób cyfrowy i jego ochrona – wybrane regulacje prawne." In *Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego*, edited by Samanta Kowalska, 183–195. Poznań; Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2010.
- Leśniewski, Jędrzej. "Cywilnoprawna ochrona materiałów bibliotecznych w dobie społeczeństwa informacyjnego." In *Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego*, edited by Samanta Kowalska, 169–182. Poznań; Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2010.
- Matysiak, Dorota. "Digitalizacja jako proces zabezpieczania i udostępniania zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu." In *Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego*, edited by Samanta Kowalska, 255–269. Poznań; Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2010.
- Nowakowski, Ryszard. "Digitalizacja a zbiory utracone i rozproszone. Analiza problemu na przykładzie projektu cyfrowego scalenia zbioru prasy polskiej (1801–1939) Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, rozdzielonego po II wojnie światowej." In *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*, edited by Krzysztof Migoń and Marta Skalska-Zlat, 343–359. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009.
- Ochmański, Mikołaj. "Nauczanie w zakresie konserwacji i profilaktyki zbiorów bibliotecznych w programach studiów bibliotekoznawczych." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 204–208. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Paradowski, Dariusz, comp. and ed. *Digitalizacja piśmiennictwa*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2010.
- Polańska, Anna. "Digitalizacja jako element ochrony zbiorów na przykładzie zasobów Biblioteki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku." In *Ochrona zbiorów bibliotecznych*, edited by Ryszard Nowicki, Joanna Gomoliszek and Katarzyna Wodniak, 177–184. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2016.
- "Program konserwacji uratowanych po powodzi zbiorów bibliotecznych." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 97–108. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Rams, Donata. "Aktualne tendencje ochrony zbiorów bibliotecznych i archiwalnych oraz zapobieganie zagrożeniom w zbiorach." In *Aktualne tendencje ochrony zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Materiały z ogólnopolskich warsztatów konserwatorskich, Warszawa 13–14 czerwca 2002 r.*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 42–59. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2002.
- Rosa, Halina. "Szkolenie konserwatorów w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 194–197. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Rosa, Halina. "Toruńskie Stowarzyszenie dla Ratowania Książek i Archiwaliów po Powodzi – zakres i plan działania." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 133–135. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).

- Śałaciński, Krzysztof, ed. *Ochrona narodowego zasobu bibliotecznego: materiały i dokumenty ze szkolenia dyrektorów bibliotek, których zbiory w całości lub w części tworzą Narodowy Zasób biblioteczny Kraków, kwiecień 2001 r.* Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2001.
- Śałaciński, Krzysztof. "Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń (katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktu zbrojnego)." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 136–149. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Skomro, Marian. "O ochronie i konserwacji zbiorów w Gdańsku (Gdańsk – Toruń, 14–15 września 1998 r.)." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 214–217. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Stachowska-Musiał, Ewa. "Digitalizacja a ochrona zbiorów." In *Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji pt. "Dygitalizacja zbiorów bibliotecznych". Warszawa 3–4 czerwca 2005 r.*, edited by Elżbieta Stefańczyk, 66–78. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2006.
- Stachowska-Musiał, Ewa. "Kształcenie bibliotekarzy na poziomie średnim w zakresie ochrony i konserwacji zbiorów." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 198–203. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Stachowska-Musiał, Ewa. "Polityka ochrony zbiorów we współczesnym świecie." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 10–20. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Stachowska-Musiał, Ewa, ed. *Działania profilaktyczne w bibliotece. Wskazówki metodyczne.* Warszawa: Wydawnictwo SBP, 1998.
- Stanisławska-Kloc, Sybilla. "Biblioteki cyfrowe a regulacje prawne." In *Biblioteki cyfrowe*, edited by Małgorzata Janiak, Monika Krakowska and Maria Próchnicka, 179–232. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2012.
- Walczak, Marian. "Ochrona pamięci o bezpowrotnie utraconych zbiorach bibliotecznych w latach wojny i okupacji hitlerowskiej (1939–1945)." In *Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego*, edited by Samanta Kowalska, 7–15. Poznań; Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2010.
- Wańska, Danuta. "Mikrofilmowanie jako forma zabezpieczania archiwaliów i zbiorów bibliotecznych. Wady i zalety na tle nowoczesnych technologii cyfrowe." In *Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego*, edited by Samanta Kowalska, 239–254. Poznań; Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2010.
- Wojtczak, Mirosława. "Uwagi konserwatorskie wynikające ze zniszczeń zbiorów bibliotecznych po powodzi 1997 roku." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 109–115. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Wołosz, Jan. "Międzynarodowe warsztaty «Ochrona dóbr kultury w razie zagrożeń ze szczególnym uwzględnieniem powodzi» (Warszawa – Wrocław, 15–17 października 1998 r.)." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 218–223. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).
- Woźniak, Maria. "Narada konserwatorska dotycząca programu ratowania zbiorów bibliotecznych po powodzi w 1997 roku (Warszawa 7 maja 1998 r.)." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 209–213. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).

Woźniak, Maria. "Ochrona i konserwacja zbiorów w bibliotekach polskich – dotychczasowe osiągnięcia i perspektywy rozwoju." In *Ratujemy nasze dziedzictwo*, edited by Barbara Drewniewska-Idziak, 30–39. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 1999. (Notes Konserwatorski 3).

Zyska, Bronisław. *Ochrona zbiorów bibliotecznych przed zniszczeniem*. 4 vols. Katowice: Uniwersytet Śląski, 1991–1998.

“TO SAVE FROM OBLIVION”, OR MODERN METHODS OF PROTECTING AND SECURING LIBRARY COLLECTIONS IN POLAND

Halina RUSIŃSKA-GIERTYCH

Wrocław University,
Institute of Scientific Information and Library Studies
9/13 Uniwersytecki Sq., 50-137, Wrocław, Poland,
e-mail: halina.rusinska-giertych@uwr.edu.pl
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1052-6773>

This article discusses modern techniques of protecting and preserving library collections in Poland. It concentrates on conservation, restoration and preventive activities, whose aim is to preserve intellectual heritage recorded on paper and, next, to record its duplicates using various data storage devices. Today's technologies make it possible not only to easily make copies of various records but also to create bibliographic databases and make library catalogues accessible on the Internet, microfilm and digitise collections, create digital libraries and, in this way, protect resources, make them accessible and popularize them. Reducing risks resulting from utilising national heritage, together with quick public access to it, is a measure of a particular society's level of civilisation. This article shows how Poland has managed it.

Keywords: library collections, cultural heritage protection, microfilms, digitization, digital libraries.

Стаття надійшла до редколегії 15.06.2019

Стаття прийнята до друку 20.01.2021